

Fejpanoptikum

Petőcz András: Arcok. Elbeszélések. Palatinus, 2008

No, nem valamiféle realiztikus-aktualizáló társadalmi körrajzra kell most gondolni! Sokkal inkább a „magyar mizériából”, a szereplők végzetszerű, tragikomikus nyomorúságából programszerűen kitörő, önmaga (önkéntelen) világirodalmi mivoltával és kontextualizáltságával tisztában lévő magyar nyelvű – de idegen nyelvre biztosan könnyen lefordítható – *literális alakításmód* az, ami a földrajzi átfogóság makro-, illetve az egyéni sorsalakulás mikrovilága felé fordul itt az alkotói figyelmet fémjelezve. S ebben a „globalizált” személyességben mindazonáltal a hazai íz is bír annyi részesedéssel, amennyi neki a világarányok szerint méltányosan kiporciózható. (Például a *Gitti néni* című szövegben, ahol a tengerentúli, talán tokiói-japán (?) vezető nélküli földalatti vasúttal „szemközt” Budapest egyik jellegzetes kerülete, a Víziváros is előkerül.)

Az arc mint a „humánus létező”, az ember személyiségikonja és bizonyos fokig személyiségmetaforája (testileg eredendően: -metonimiája) mindenkor sajátlagossága mellett eléggé általános is: önmagában szemlélve valamennyire deperszonalizáltan maszkszerű jelzése, lenyomata, megjelenítője a sorstársaival nagyon is könnyen kicserélhető *individuumegyednek*, amely tapasztalat és tudás teret enged az általános érvényűség megcélzásának és olvasói érzékelésének az írói-elbeszélői vállalkozás során. (A borítógrafika saját szemgödrébe „belehúnyódó”, a szemnél, annak helyén kisimulóban lévő felületet alkotó, eltűnő íriszű gipsz(?)lenyomata szintén ilyesmit sugall.) Tehát az arc említése úgy is vehető, mintha azt olvasnánk: „alak”. Vagy határozatlanabb figura, (még)

név nélkül. S általában akkor egy-egy belőle szövegenként. Csak mindig újabb, mindig más. Változatosan, pergően, mégis a narrációs paraméterek minden részleteltérés ellenére lényegileg azonos beállítása miatt a hasonlóság-élmény stabilitásával megjelenve valamiképp írásról írásra a kötet folyamán – egy többé-kevésbé konkrétan azonosítható *szövegmodell* éppen aktuális megvalósításába nyelvtanilag beleoldódva. Az adott arc, az alak, a hang köré és legtöbbször általa: verbális perspektívájának, egyéni *szólamléte*nek működése révén szerveződik meg az adott elbeszélés/írás, amely róla és gyakorta belőle „zeng ki”. És tényleg, majdnem mindig a középponti alak hangja figurálja át, járja keresztül-kasul az adott novella szövetét, biztosítja, alakítja ki annak szövését. Petőcz András elbeszélésgyűjteménye az esztétikatörténetből ismerős „egynemű közeg” tágabban érthető, tetszetős példáját képezi meg. Ez legalábbis sorozatnak mutatja az *Arcok* kötet darabjainak együttesét, amelyek lazán-váltakozóan ugyan, de határozottan, amolyan „csokor” virágszállaira emlékeztetően rendelődnek-rendeződnek egymás mellé. Nem túlzás, hogy átfogó stílárretorikai képlete messzemenő pontossággal megadható ennek a másfél tucatnyi rövid (azaz: semmiképp *nem hosszú*) történetnek. És összességük, maga a kötet mint meglehetősen homogén szövegállomány nemcsak önmagában érdemel figyelmet mint hangsúlyosan egységes, összefogott teljesítmény, hanem az életmű teljes (lírát és epikát egyaránt tartalmazó) viszonylatában is egyfajta csomópontnak látszik.

Az új könyvben tehát szétszóródik, elosztódik az elbeszélői figyelem, s tulajdonképpen majdnem annyi felé, ahány (önreflektáló) alakról, „arcról” csak történet szól, ám szerzői szempontból mégsem megy teljesen végbe ez a szétosztódás, lévén a vibráló-dinamikus hangütés, a puritán-intenzív stílusregiszter, a személytelenedő-tárgyi(l)a(go)sító ironia következetesen és – ilyen mennyiségű írás esetén már: virtuóz módon – valóban egészen feltűnő módon *egységesen érvényesülő*nek érződik a kötet egészen végighaladva. Vagyis a cselekmény némiképp külsődleges, „tartalmi” mintázatainak

egyesítésénél-szétbontásánál fontosabb szinten, a retorizáltság viszonylatában tárul fel rokonság mind a kötet írásai, mind pedig a Petőcz-líra és az eddig megismert Petőcz-próza világa között, ha az epikus kötetek közül éppen az *Arcokra* koncentrálnak az olvasók. Például visszamenőlegesen még az előző (próza)könyv, az *Idegenek* című regény elbeszélője, az Anna nevű kislány is „csak” mint egy bőbeszédűbb, amolyan „nagyobb szájú” *arc* áll előttünk elsősorban, akármennyire borzalmas-érdekes részleteket vonultat is fel, s válik ezáltal cselekményközpontú szemléletben, azaz hagyományos epikai viszonylatban is mohón fogyasztandóvá saját maga által előadott élettörténete. Mindezt átlátva-elfogadva az ezidő szerint legfrissebb Petőcz-kötetet valóban amolyan kulcsdarabnak érezhetjük az életmű integratív megközelítésére törekedve: a benne határozottan és nagyfokú homogenitással azonosítható beszédmód az utóbb megjelent négy-öt könyv távolságában és távlatában mutat fel egyszerre (és némileg meglepő hirtelenséggel) olyan szoros hasonlósági jegyeket a lírai életműnek és a prózaepikai indulásnak a *Petőcz-írás* univerzumában akár elkülönülőnek is nevezhető tömbjei között, amilyenek és amelyek – a fentebb már említett vibrálás, vagy éppen a nyelvi takarékoság indokolt-hangsúlyos, kiszámított-„mágikus” ismétlései, a lírai-ironikus máz stb. – legalábbis ezzel a kontúrossággal, gyakorisággal és intenzitással biztosan nem voltak jelen a 2002-től idáig sorjázó prózakönyvek nyelviségében, mely utóbbi érvényesülése-kiteljesedése ilyen körülmények között tehát afféle cezúrát sejtetett mindaddig a régebbi lírai és az utóbbi indult prózaepikai életmű-fél között.

Mindebből következően az *Arcok* kötetben *folytatódva* a Petőcz-próza bár alapjában a már mondott „egy „arc – egy elbeszélő” képletet érvényesíti ugyan, ám a mindenkori figurára, arcra, elbeszélőre azután a legnagyobb szórtság jellemző egyéni mivoltában: igen változatos helyzetek és körülmények között él. Szinte minden esetben tengődik ugyanakkor ezen élet keretei között: határhelyzetbe vettetett, és ez a határhelyzet a betegségen, lelki vagy

pszichológiai zavar feltételezhető meglétéén, idősségen-kiszolgáltatottságon, (majdnem) magatehetetlenségen keresztül erőteljesen az elmúlás felé nyitott. Szinte minden történetben van valami furcsa, elgondolkoztató, megdöbbentő, meghökkentő csavartság, aminek az erőteljessége, megrendítő mivolta nyilvánvalóvá teszi: az írói elbeszélő, az arcoknak, hangoknak retorikai-stiláris *megszólaláséleletet* kölcsönző központi-átfogó *nyelvi uralás* kontrapunkcióként használja iróniáját, szenvtelenségét a voltaképpen nagyon kemény, megrendítő, a látszat és a felvett flegmatikus előadásmodor ellenére korántsem olyan „laza” történések tálalásához. S a gyakran egzotikus, különleges, kalandos, „ornamentikus” cselekményközeg is csak afféle díszlet – egy dekoratív eszközökkel is élő, olvasmányos és komoly irodalom mesterségbeli tudás által kínált, olvasóbarát módon udvarias díszlete – a szörnyűségesen meghaladhatatlan témához: az elmúlás részletváltozatosságában is *fejhangú* monotonitásához... Mert így, ezen a hangon szólalnak meg errefelé az arcok, szájak, s annak ellenére így, hogy a részleteket tekintve kívül-belül (sorsra, kinézetre, korra, nemre, kultúrára, gondolatvilágra nézve) egymástól igen különböző fejeken helyezkednek el. Egy fejpanoptikumban járunk – koncentrált bemutatásuk keretei között más nemigen „látható” embereinkből, csak a fejük tartalma: gondolatviláguk, mentális stílusuk –, amely megragadó és varázslatosan félelmes. Mindez pedig magához vonz és próbára tesz.